

Pavel Kunaver:

Z MLADINO NA SLAVNIKU

rednja in severna Slovenija se v marsikaterem oziru še vedno ne zavedata dovolj, kaj vse smo pridobili z osvoboditvijo in priključitvijo Primorske in Goriške. Na ljubljanskem kolodvoru vstopajo ljudje z nahrbtniki večinoma le v gorenjske vlake. Notranjska sameva in na notranjskih kolodvorih izstopa le malo gorohodcev iz srednje in še manj iz severne Slovenije. Toda gore kakor Nanos, Snežnik, Vremšica, Slavnik in drugi vrhovi so prelepi, posebno ker je na njih flora mnogokrat boljše ohranjena kakor na Gorenjskem, pa tudi, ker se z vseh teh vrhov vidi naše morje, za katerega je treba zainteresirati vse naše ljudi, posebno pa mladino. Morje ni samo kopel tople vode za poletna letovišča, ampak je življenjskega pomena za naše blagostanje. Za vzbuditev tega smisla za prelepo floro, zaradi čudovitega razgleda, ki mu ga ni para, in še iz drugih vzgojnih ozirrov pa je pomemben posebno Slavnik nad Trstom. Zato sem se odločil, da popeljem svoje tabornike na ta vrh.

22. maja je bil že nov vozni red in tako smo ne vedoč za natančen čas odhoda prišli prezgodaj na kolodvor. K sreči! Zasedli smo kar celo uro prej rezervirane prostore, nato pa je začelo liti iz temnosivega neba. Mnogi mladi ljudje ne bi bili prišli na kolodvor, ker bi jih skrbne mamice ne pustile, ker bi se bale za svoje najdražje, če bi bili odšli pol ure kasneje z doma. Jaz sem veroval v visoko stanje barometra, četudi je lilo prav ves čas do Divače. Od tam dalje je še pršilo, a vstala je huda burja, da je začelo še mene skrbeti, kako bo, ker nekateri od moje številne družbe niso bili tako opremljeni, kakor bi želeli. Toda v smeri morja je bila med temnimi oblaki in mokro zemljo rumena progga! Torej je sredozemsko podnebje le zmagovalo.

Vsa pot od Ljubljane do bližine morja je čudovito pestra in poučna. Sopihanje vlaka iz Ljubljanske kotline na visoke kraške planote nazorno kaže mladini izpremembo v površinski strukturi zemlje. Prerezi, skozi katere hiti vlak, kažejo dna vrtač in neštete razpoke, po katerih odteka voda do podzemeljskih rek. Na levi in desni strani proge se vrste najrazličnejše vrtače, ki vse nazorneje pripovedujejo, kakor opisovanje teh značilnih oblik v razredu, kako topljiv je apnenec. Gozdovi dokazujejo še daleč tja do Postojne, da more biti kras lepo zelen, če človek pametno gospodari na njem. Moji taborniki hite k oknom za postajo Planina, saj se širi pod njimi lepo jezero — poplavljenno Planinsko kraško polje. V zmerno veliki vodi pa se vijejo po njem, ki je le 6 km dolgo, 18 km dolgi meandri Unice, ene od najbolj razvitih jugoslovanskih rek. Za Rakekom prekrasni pogled v notranjost udrtega kraškega polja reke Rak, a skrivnosti tam notri le slutiš. Bariera Javornika povzroči novo sopihanje

vlak do Postojnskih vrat — za njimi pa običajno sprememba vremena, vpliv Sredozemlja. Tu se že rodi burja, ki pometaja navzdol preko Pivškega polja. Kras postaja očitnejši, zobje apnenca gledajo bolj in bolj iz zemlje izmed borov. Nastop laporjev in peščencev tu in tam hitro izpremeni vse lice — več zelenja in voda. Za Pivko kmalu pogled v bogato zeleno Vremsko dolino, a vlak le tu in tam drvi preko jarkov, od vode izjedehih v lapor, sicer pa hiti le čez bolj in bolj zobati kras. Blizu Divače v daljavi udori, nad katerimi sameva Škocijan, najzanimivejša naša vas med dvema prepadoma in nad najsilnejšo našo jamo. Za Divačo včasih kras strašno zareži — divje skalovje se dviga iz redke trave...

Tako je vožnja kaj hitro minula, ko smo v Podgorju tik pod Slavnikom izstopili. Burja nas je neusmiljeno objela, da je nekaterim kar dih zastal. A pri vprašanju, kdo bi rad ostal v dolini in nas počakal, da bi se vrnili z vrha, se nihče ni oglasil. »Strašljivca v celem ni imel števili...«

Vrzel med oblačno odejo in horizontom je postajala na morski strani vedno večja, z njo pa tudi naše upanje na zboljšanje vremena.

S Podgorja menda vsa pota držijo na Slavnik. Markacije nismo našli nobene — a preko ceste te kolovoz kar sam zanese na vesine Slavnika, ki je natanko na vzhodni strani vasi. Res, le prav nizko drevje in grmovje pokriva spodnji in srednji del gore. A pot je široka in prav malo napeta in lahka za vsakogar.

Že po prvih metrih navzgor smo se obrnili in enoglasno se je iz ust mladine izvil vzklik »Morje!« Magična beseda, še bolj magičen pogled na ravno površino, vso bleščečo, ker jo je burja vznemirila. Še malo više in nov klic »Koper!« je obrnil nas vse proti morju. Odslej je bilo vse vzpenjanje neverjetno lahko, ker je bilo polno novih odkritij. Oblaki so se dvignili in daleč onstran so se posvetila zasnežena pobočja Julijskih in Karniških Alp. Bolj in bolj jasno so se pokazali lodi ob italijanski obali in tam v bližini Tržiča izliv naše Soče. V soncu, ki je že osvetljevalo Furlanijo, se je na otokih posvetila Barbana. Trst je vstajal izza obalnih gričev in bele ladje v pristanišču so vabile v sive daljave. Z vsakim metrom navzgor je istrska obala dobivala lepše, bolj razčlenjene oblike. V njih so iskali moji mladi spremljevalci znana taborišča, kjer so preživeli ob morju lepe dneve.

Na oni strani se je nizka obala Beneške ravnine izgubljala za zemeljsko krivino. A glej, v daljnogledu daleč daleč tam doli se je posvetilo — Benetke, nekdanja kraljica Adrije!

Moji botaniki, na čelu jim vedno navdušeni Wraber, včasih niso vedeli, kam bi s pogledom, ali v daljo ali v najbližjo okolico, kajti Slavnik je v resnici slaven tudi zaradi svoje bogate flore. Na Slavniku so prvič našli cvetico bledorumeni ušivec — *Pedicularis Friderici Augusti*. Latinsko ime ji je dal znameniti tržaški botanik Tommasini, in sicer po saškem kralju, botaniku Frideriku Avgustu, ki je zaradi našega znamenitega Blagajevga volčina na Sv. Lovrencu nad Polhovgradcem nalašč prišel iz Saške na Kranjsko.

Kaj vse so videle rastlinske lepote željne oči na Slavnikovih bregovih, njegovem podnožju in na njegovem vrhu, bo gotovo marsikoga zanimalo. Zato bom naštel najvažnejše rastline, kakor mi jih je naštel naš mladi botanik Wraber.

Po lepih travnikih, ki se razprostirajo med Slavnikom in Podgorjem kakor pisane preproge, so nas razveselile naslednje cvetlice: esparzeta — *Onobrychis viciaefolia*, razne vrste kukavic — *Orchis Morio*, *tridentata*; trava bodalica, ki ima krovno plevo podaljšano v dolgo srebrnosvileno reso — *Stipa* sp.; kobulnica sinjezelena trinija — *Trinia glauca* ssp. *glauca*; gredljati trpotec — *Plantago carinata*; razne vrste pojalkov — *Orobanche* sp. — in še mnogo drugega.

Više gori, kjer se pričinja grušč in so tla že močno kamenita ter je le malo prsti, so našli naslednje lepote:

rdečevijoličasto križnico kamenico — *Aethionema sexatile*; čeladasto kukavico — *Orchis militaris*; lilasti kraški ranjak — *Anthyllis Jacquinii*; kratkodlakavi jajčar — *Leontodon hispidus*; razne vrste škržolic — *Hieracium Pilosella*, *silvaticum*; navadno grebenušo — *Polygala vulgaris*.

Pa tudi gosto grmovje in nizki gozd nista zaostajala s cvetnim bogastvom. Odkrili so naslednje cvetice:

navadno potoniko — *Paeonia officinalis*; bledi podrašec — *Aristolochia pallida*; šmarnico — *Conoallaria majalis*; velecvetno mrtvo koprivo — *Lamium Orvala*; ozkolistni beluš — *Asparagus tenuifolius*; rdeče-modro ptičje seme — *Lithospermum purpureo-coeruleum*.

V hudi burji, ki je ob našem prihodu na vrhnjo planoto še udarjala proti blesteči morski planjavi globoko pod nami, pa so se upogibale, a vztrajno kljubovale naslednje krasotice:

ozkolistni narcis — *Narcissus stellaris*, ki nas je spominjal na bele poljane na Golici; tržaški svišč — *Gentiana tergestina*; Hornschuchova zlatica — *Ranunculus oreophilus*; bledorumeni ušivec — *Pedicularis Friderici Augusti*; zlati koren — *Asphodelus albus*; čmerika — *Veratrum album*; beli peteroprstnik — *Potentilla alba*. Te tri rastline na vlažnejših mestih; avstrijski kačjak — *Scorzonera austriaca*.

V grmovju pod vrhom:

čemaž — *Allium ursinum*; volčja jagoda — *Paris quadrifolia*; gomoljasti gabez — *Symphytum tuberosum* ssp. *nodosum*; brstična konopnica — *Dentaria bulbifera*; dremulica — *Stellaria holostea*.

To pa so le pomladanske cvetlice — druga posebno bogata doba na Slavniku pa je mesec julij, v katerem zopet požene iz njegovih tal nekoliko cvetlic, ki drugod ne rastejo ali pa so bolj redke kakor na tej lepi gori.

Po jugozapadnih bregovih Slavnika smo se vzpenjali, ne da bi nas burja kaj ovirala. Toda bučanje v višavah nam je pričalo, da vihra tam gori, kjer je gozd prenehal in se je strmina prevalila, še vedno z veliko silo.

Preden smo dospeli do gozdnega roba, nas je v višini okoli 700 m n. m. presenetila ob poti še plast breče. Sestavljena je iz izredno ostrorobnih delcev, kakršni nastanejo ob narivih trdih kamenin. Zlepljeni pa so z belim kristalastim apnencem. Taka breča nastane na kontaktu narinjenih plasti. Seveda! Saj tu visoko nad Jadranskim morjem gledamo na prelome in udore, ki so v dav-nini ustvarili čudovito kotlino, v kateri leži naše sinje morje, a za njim se dviga kakor okameneli kaos silovitih valov Dinarsko gorovje in za njim Alpe. Strašni premiki v zemeljskih skladih so ustvarili to čudovito pokrajino.

Še preden smo dospeli na rob, od koder nam je burja pričela pihati v obraz, je prihitela ena od naših deklíc nasproti. Krilo in lasje so ji vihrali v vetru in vsa razburjena je povedala, da so jo fantje poslali nazaj, češ da je nevarno, ker bi jo burja lahko od-nesla... Pa nas je res prijazno sprejela ta nevidna gospodarica krasa. Prav pošteno smo se morali upreti — da smo mogli naprej, ko smo stopili izza zavetnih zahodnih bregov Slavnika na njegove širne položne travnike vrhnje planote. Trava in cvetlice so ležale in vihrale v smeri burje. K sreči se je oblačna zavesa začela trgati in svet se je začel ogrevati tudi v notranjosti dežele, tako da je postajala toplotna razlika med morjem in celino vedno manjša in zato tudi burja vedno slabotnejša.

Dokler je burja še zavijala, smo našli zavetje v baraki, za katero grade novo kočo na Slavniku, nato pa je postalo toplo in mirno in smo se vdali užitku, ki ga nudi ta lepa gora. Res od Alp, ki so od tod sicer lepo vidne, smo zaradi temnih oblakov nad njimi videli le toliko, v kolikor so se bliskala izpod megel širna snežišča novo zapadlega snega. Pobeljeni pa so bili celo Javorniki, Nanos in Snež-nik, da, celo Učka. Prav ta del našega Krasa je najzanimivejši. Nobenega pravega reda ni v njem. Vse je kakor okamenelo valovje. Velik del nekdanjih dolin, po katerih so pred popolnim ukrašenjem še tekle reke, je dokaj zabrisan. Tisoč in tisoč majhnih in velikih vrtač, udornih dolin in uval je ugreznjenih med gole in porastle vzpetine. Nikjer tekoče vode kljub velikim padavinam. Vse se zbira šele globoko pod površjem. Vse strašno razjedeno s skrivnostnim podzemskim svetom v notranjosti.

Od tega mrtvega, a veličastnega sveta pa nas je venomer od- vračala druga slika — morje, kjer so v vetru bleščali milijoni valov. Čim bolj se je sonce obračalo proti zahodu tem bolj so se njegovi žarki odbijali od nemirne morske površine, ki se je izgubljala tam na jugozahodu in prehajala na zahodu v megleno Beneško ravan.

S Slavnika pa pregledamo lahko še en poseben pas sveta med morjem in krasom. V mogočnem skoku se kras prelomi na zahodu in pod njim leži Siva Istra, sestavljena iz laporjev in peščencev. Ves ta pas pa je preoran in razčlenjen od tekoče vode. In še malo dalje za njim — že dokaj nizka in izravnana Rdeča Istra, ki se izgublja v nejasno daljavo na jug. Tako je na Slavniku lepota združena s pe- strostjo pokrajine: daljne zasnežene Alpe, divji skrivnostni kras brez

vode, njegovo nasprotje flišni del Istre z nešteti potoki in neusahljivimi rečicami ter dalje rodovitna Rdeča Istra, kjer prst še ni izprana med razpoke — a tam v podnožju širna, srebrna plan morja, ki se izgublja v sive daljave, pa še rodovitne italijanske nižine.

Pa še eno se ti vsiljuje: Prav pod tabo leži Trst. Pristanišče polno ladij. Veliko, krasno mesto — brez zaledja. Tik za njim meja med dvema državama, dvema ljudstvoma. Tako blizu je mesto, da bi z roko kar segel vanj — in tako daleč. In vendar so tam zadaj ljudje kakor mi kakor povsod na zemlji. Meja je med nami in njimi, meja kakor med nešteti državami na zemlji, ki je še vsa razdeljena in razdvojena. In vendar je že čas, da bi postali vsi prijatelji in bratje...

V opazovanju in premišljevanju so nenavadno hitro minile ure na tem krasnem, širnem vrhu. Burja je že davno ponehala. Postalo je toplo, da smo se lahko sončili v mehki travi na bregovih 1028 m visokega vrha. Šele, ko se je od Alp sem preko Beneške ravnine in na morje začela vleči nevihta, smo se težko in v skupinah začeli trgati od sončnih višav.

Dušan S. Krivokapič:

KAKO SO MÉRILI VIŠINO ŠAR-PLANINE

ar planino so poznali že antični Grki in Rimljani. Polibij omenja Scardos Oros, pri Liviju najdemo Scordi Montis in Scordus. Arabski geograf Idrizi v 12. veku jo imenuje Gebel Almaqedonia (planina Makedonije). V 16. stoletju se pod vplivom humanizma imenuje Monte Argentaro (srebrna planina) in Catena del Mondo (verige sveta). Leta 1670 se za isto goro naštevajo še naslednja imena: Cumovica, Balkan, Haemus, Costegnas, Costegnazza. Beneški geograf Padre Corronelli jo l. 1692 imenuje Monte Argentaro vulgo Qgliubotan (srebrna planina, ljudsko Ljuboten). Turški geograf Hadži jo v istem stoletju omenja kot Šardag (dag = planina).

Toda že l. 1540 je bilo znano srbsko ime Šar-planina, kar vidimo iz nekega zapisa v samostanu sv. Pavla na Sveti gori. Gundulić jo je v svojem »Osmanu«, l. 1826 imenoval Kunovico: »Kunoviza garlo od svjeta. Ka verigom dugom veže«.

Kolikšna je bila višina Scardos Orosa, kolika Catene del Mondo?

Niti antični niti kasnejši viri nam na to vprašanje ne odgovarjajo. Le Cvijić navaja, kako se je pogosto mislilo, da mora Šar planina kot centralni orografski vozle biti tudi najvišja planina Balkanskega polotoka.¹

¹ Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije, knj. III. Beograd, 1911. S. 1076—1077.